

ЖУЛИАН ХАУСЫН ЗАГВАРААР ОРЧУУЛГЫН ЧАНАРЫГ ҮНЭЛЭХ НЬ

(С. Эрдэнэ. “Өвгөн шувуу” өгүүллэгийн англи орчуулгын жишээн дээр)

Б.Удвал¹

Товч утга: Орчуулга нь хэлшинжлэлийн онол, хэл зүйн дүрмийн дагуу хийгдэхийн зэрэгцээ, эх зохиолын зохиогчийн санаа, сэтгэл хөдлөл, тухайн бичвэрээр дамжих соёлын утгыг давхар илэрхийлэх үүрэгтэй. Энэхүү орчуулгын дүйцлийг хэрхэн хангаж байгааг үнэлэх арга болон загваруудыг хэл шинжлэлийн олон эрдэмтэд дэвшүүлсэн байдаг. Эдгээрээс германы хэлшинжлэлийн эрдэмтэн, орчуулга зүйч Жулиан Хаусын “Орчуулгын чанарын үнэлгээ”-ний загвараар зохиолч С.Эрдэнийн “Өвгөн шувуу” өгүүллэгийн Англи орчуулгын хэсэгт орчуулгын чанарын үнэлгээ хийж үзлээ. Бид үндэсний соёлын гүн гүнзгий утга агуулга бүхий энэ өгүүллэгийн орчуулгын эхний 5 цогцолборыг сонгож авсан бөгөөд тус өгүүллэгийг 2009 онд МУИС-ийн ГХСС-ийн багш Н.Оюун-Ундраа асан англи хэлнээ хөрвүүлэн “Mongol survey” - сэтгүүлд хэвлүүлсэн юм. Жулиан Хаусын загвараар монгол эхийг англи орчуулгатай нь харьцуулан үнэлгээ хийж, орчуулгын онолд гарч ирж байгаа шинэ чиг хандлагыг танилцуулах зорилготой юм.

Түлхүүр үг: Орчуулгын чанарын үнэлгээ, Хаусын загвар, чөлөөт орчуулга, “Өвгөн шувуу”, Жулиан Хаус

I. Жулиан Хаусын орчуулгын чанарын үнэлгээ

1.1 Орчуулгын чанарыг үнэлэх загварын тухай ерөнхий ойлголт²

Хаусын орчуулгын чанарын үнэлгээний загвар нь хэлний хэрэглээний онол дээр суурилан гарсан загвар юм. (1977, 2nd ed. 1981)

Энэ загварыг эх бичвэр, орчуулга хоёрыг харилцан тохируулах зарчмаар орчуулгад хэлшинжлэл- хэл яриа мөн түүнчлэн соёлын нөхцөл байдлын дамжуулалтыг үнэлэх зорилгоор Халлидейн бүтэц үүргийн онол, прагматикийн зарчим, Прагийн хэлшинжлэлийн сургуулийн судлаачдын гаргасан бүртгэн жагсаах онол, найруулга зүй, хэл-ярианы шинжилгээний (discourse analysis) онолууд дээр үндэслэн зохиожээ.

Энэ загвар нь орчуулгын чанарын гол ойлголт болох дүйцлийг тогтоох зорилготой юм. Орчуулгын дүйцэл гэдэг ойлголт нь урт хугацааны туршид орчуулга судлаачдын дунд маргаантай байсан ойлголт бөгөөд латин хэлнээс гаралтай equivalence гэдэг үг нь англи хэлнээ equal of value буюу “тэнцүү үнэ цэн” гэж орчуулагддаг юм.

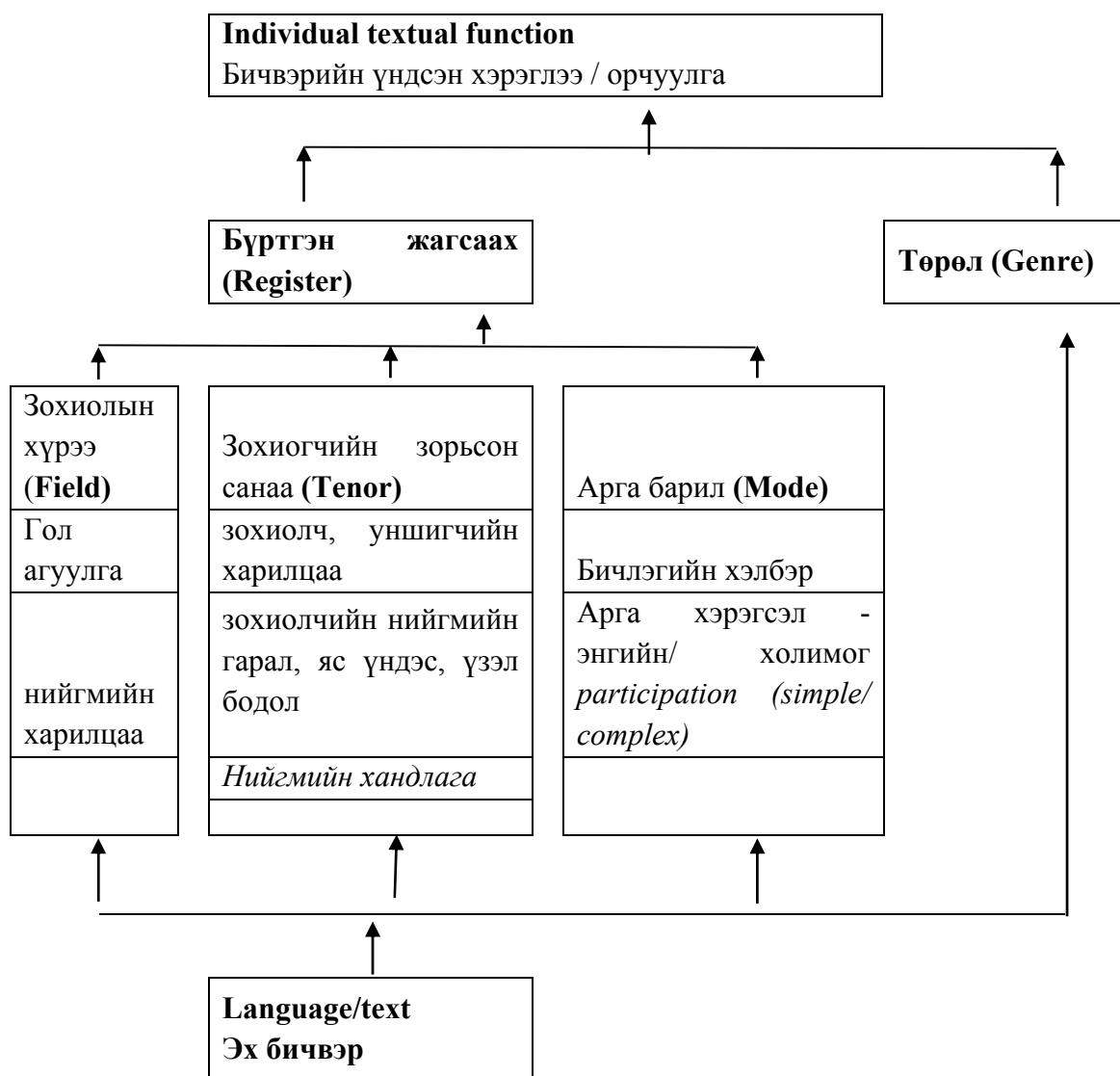
¹ МУИС-ийн Завхан сургуулийн багш

² Translation Quality Assessment. Juliane House. 2014. London

Хаус дүйцлийн талаар орчуулга судлаачдын дэвшүүлсэн үзэл санаануудыг судалсны үндсэн дээр дээрх загвараа боловсруулсан бөгөөд энэ загварын гол цөм зорилго нь орчуулга, эх бичвэр хоёрын дүйцлийг тогтоох явдал юм гэжээ.

Тэрээр мөн орчуулга бол нэгт талаасаа эх бичвэр нөгөө талаасаа хүлээн авагчийн харилцааны байдал гэсэн хоёр хязгаарт хашигдаж байдаг гэж үздэг бөгөөд дүйцлийн тухай ойлголтыг нэг хэл соёлоос нөгөө хэл соёлд эх бичвэрийн утга санааг хадгалан дамжуулах үйл ажиллагаатай холбоотой байдаг гэж тодорхойлоод орчуулгын утга санаатай онцгой хамааралтай *утга зүйн байдал (semantic aspect)*, *бодит байдлын байдал (pragmatic aspect)*, *бичвэрийн задлан шинжилгээний байдал (Textual aspect)* зэргийг тодорхойлж орчуулгын дүйцэл ба дүйцлийг үнэлэхэд юу нь чухал болохыг нарийвчлан тайлбарласан байна.

1.2 Эх бичвэрийг орчуулгатай бүтцийн хувьд харьцуулан тохируулах загвар.

Хаус бичвэрийн бүтэц нь хам нөхцөлд суурилсан хэлний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг задлан шинжилснээр тодорхойлогдох боломжтой гэж үзээд хам нөхцөлийн цар хүрээг хэл хэрэглэгчийн цар хүрээ, хэлний хэрэглээний цар хүрээ гэсэн хоёр төрөлд хувааж тодорхойлсон байна.

Хэл хэрэглэгчийн цар хүрээнд газар зүйн байрлал, нийгмийн гарал үүсэл, цаг хугацааны онцлог зэрэг ордог бол хэлний бүрэлдэхүүн хэсгүүд, хэлний нийгэм дэх үүрэг харилцаа, хэлэнд хандах нийгмийн хандлага, орон нутгийн онцлог зэрэг нь хэлний хэрэглээний цар хүрээнд ордог гэжээ.

Хам нөхцөлийн цар хүрээг ашиглан эх бичвэрийн мэдээллийг орчуулгын мэдээлэл болгодог. Дээрх загвараар орчуулгын чанарыг үнэлэхдээ эдгээр мэдээллүүдийн бүтцийг холбон таацуулж байж орчуулгын чанарыг тодорхойлох юм. Хэмжээсүүд нийцэхгүй бол алдаатай гэж үзнэ.

1.3 Орчуулгын хэв шинж

Орчуулгын чанарыг үнэлэх дээрх загварыг боловсруулахдаа Хаус орчуулгыг хэв шинжээр нь хоёр ангилсан.

Чөлөөт орчуулга (Overt translation): Хоёрдох эх хуулбар биш, мөн тодорхой нэг бүлэг, хүмүүст чиглэсэн мэдээллийн чанартай орчуулга биш. Эх бичвэр соёлын хязгаартай. Өөрөөр хэлбэл эх бичвэр тухайн хэлээр ярилцагч орны нийгэм, соёлд хамааралтай. Уншигчид орчуулгын бүтээл уншиж байна гэдгээ мэддэг. Эх бичвэр тухайн нийгмийн соёлын онцлог, эсвэл түүх уламжлалын онцлогтой холбоотой байдаг. Эх бичвэрийн чөлөөт орчуулгыг хоёр төрөлд хувааж болно.

- Түүхэн бичвэрийн орчуулга /уран зохиолын бус/
- Тодорхой цаг хугацаанд хамаарахгүй бичвэрийн орчуулга / уран зохиолын текст/

Эдгээр орчуулга нь хэл хэрэглэгчийн цар хүрээг харуулдаг. / language user dimension/

Орчуулагч энэ тохиолдолд уншигчдыг эх бичвэр, түүнтэй холбоотой соёлд хөтлөх үүрэгтэй.

Чөлөөт бус орчуулга (Covert translation): Хоёрдогч эх хувилбар, орчуулж буй хэлний соёлд чиглэсэн, эх бичвэрийн хэлний соёлтой уялдаа холбоогүй. Эх бичвэр орчуулга хоёрын хүлээн авагчид ижил түвшний хүмүүс байдаг. Энэ орчуулга тодорхой бүлгийн хүмүүсийн чиглэсэн байдаг. Соёлын ялгаа байхгүй.

2.1 Эх бичвэр (Language /text)

С.Эрдэнэ. Өвгөн шувуу (1964), Уб. Богино өгүүллэг (эх бичвэр Монгол; Орчуулга Англи)

1. Жав гуай, нар ханын толгойд тусаж байхад нүдээ нээлээ.
2. Зовхи нь хөх няц болон хавагнаж ухархайдаа хонхойн ширгэсэн гэрэлгүй нүдээр гэрийн доторхийг тойруулан харах гэж
3. ихэд хүндэрсэн толгойгоо арайхийн эргүүлэв.
4. Хянган хамрын самсааны мөгөөрс нэвт гэрэлтэн шанааны нь яс арьсаа цоо татах бий гэмээр ёрдойжээ.
5. Царайны нь өнгө энэ нүгэлт ертөнцөд амьдрах өдөр тоотой хүн гэдгийг илтгэнэ.
6. Яс арьс болсон гараараа орны хөлөөс уясан татуурганаас чангааж байж биеэ хагас эргүүлээд
7. явган ширээн дээрх шаазантай цийдмээр амаа дэвтээв.
8. Тэгээд ханын толгойд туссан нарны гэрлийг хэсэг ширтэв.
9. Гадаа зуны сайхан өдөр,
10. Жав гуай тэнгэрийг тооноор, газрыг үүдээр харах төдий болсоор уджээ.
11. Гэвч ханын толгойд туссан нарны гэрлийн шар толбонд бүхий л газар дэлхийг бас харж болно.
12. Насаараа хөндлөн гулд давхисан тал нутаг, үзэж өнгөрүүлсэн амьдрал нь
13. үүрд нүдээ анихаас нааш яаж балран арилах билээ.
14. Өглөө болгон «Одоо ингээд зовлон дуусах цаг ирээгүй» юу гэж горьдох боловч өдөр хоног өнгөрсөөр л байна.
15. Хүн гэдэг мөн ч бөх голтой юм.
16. Утсан чинээхэн улаан амь гэвч тасарч өгөхгүй нь гайхалтай.
17. Өвчин ойндоо хүрлээ.
18. Жав гуай өнгөрсөн хаврын цагаан хагднаар хадан гэртээ харина гэж бодож байсан боловч бүтсэнгүй.
19. «Би ер нь долоон голтой амьтан юмаа» гэж хүнд ярина.
20. Үхэхийн тухай бодож яваагүй боловч үхэхээс нэг их айхгүй хүн байж.
21. Үүнийгээ ойлгохдоо санаа амарсан
22. бөгөөд элдэв зовлон гаслан болж гиншигнэлгүй зоригтой тайвнаар үхлээ хүлээж байна.
23. Сэтгэлээр машид хатуужин чадахад биеийн шаналал хүртэл намдаад явчихна.
24. «Ийм сайхан өдөр байтал үүдээ битүүлээд гардаг нь юу вэ?» гэж эхнэртээ уур хүрмээр аядсанаа
25. «Жав чи бүү бухимдаад бай» гэж өөртөө тушаав.
26. Зэ жигүүртэй төрсөн маньд чинь
27. Жигтэй сайхан орон байвч
28. Жаргал зовлон алинд ч бол
29. Заяаныхаа хүчээр болдог бус уу

2.2 Орчуулга

Орчуулсан. Н.Оюун-Ундраа /МУИС, ГХСС-ГХСТ/, 2009. “Mongol Survey” сэтгүүлд 2009 онд хэвлэгдсэн.

1. Jav *guai* [title of respect similar to Japanese *san*], as the sunlight was glancing over the top of his ger wall, opened his eyes.
2. To look around the ger through his lightless eyes, deeply sunken into his eye sockets, and with swollen eyelids,
3. barely, he turned his heavy head to the side.
4. The cartilage of his high-bridged nose and his cheekbones stuck out as if piercing through his skin.
5. The color of his face augured ill for the naked fact that his days to live on in this sinful world had been heretofore numbered.
6. On having half shifted and pulled himself up with his mere skin-and-bone hands, using a strap latched to the bedposts,
7. he lightly sipped some *tsiidem* [water with milk mixed in it] from the porcelain bowl on the smallish table next to his bed.
8. Then he gazed for a while at the sunlight hitting the ger wall.
9. It was a pleasant summer day outside.
10. A long time had elapsed since Jav *guai* had stared up at the skies through the smoke hole of his ger or at the ground through its open door.
11. But he could see the whole wide world even from the yellow spot of sunlight hitting the ger wall.
12. The steppe – where he used to gallop the length and the breadth of, during his lifetime and all his life – that he had led....
13. How he could forget them all until he closed his eyes and fell into the eternal sleep.
14. Morning after morning, he had been hoping against hope that his time had come to put an end to all this agony, but the days were still passing by.
15. What a durable life man had!
16. Just a threadlike life – but with the damnedest stiff lingering on against its severance...
17. It had been a whole year to the day since he had gone down with illness.
18. Jav *guai* had been, during the fall of the previous spring's withered grass, thinking to return to the earth, but in vain.
19. "It seems like I have seven lives," he would say to people.
20. Never, in the back of his mind, had he really thought about death, but he seemed not to be afraid of it.
21. Understanding this brought him relief,
22. and he calmly awaited his end with no moaning in grief.
23. By plucking up his spirit, the torture of his physical body seemed like alleviation.
24. "Why on earth did she close the door shut on such a nice day?" he thought to himself, with an irritated tone at his wife,
25. but in a twinkling, bade himself not to get exasperated so impatiently.
26. Oh! As for us born with wings,
27. How stunningly beautiful the homeland is!

28. Yet, for the joys and sorrows of life,
29. We are in the hands of fate, aren't we?

2.3 Англи орчуулгыг Монгол руу буцааж хөрвүүлсэн хэлбэр

The Old Bird [Өвгөн шувуу]

1. Жав гуай [Хүндэтгэлийн нэр Япон хэлний *сан*- тай ижил] нарны гэрэл түүний гэрийн ханын дээд хэсэгт гялалзаж байхад нүдээ нээлээ.
2. Ухархайдаа гүнзгий хонхойж, зовхи нь хавдсан гэрэлгүй нүдээрээ гэрээ тойруулан харах
3. Тэр хүндэрсэн толгойгоо арайхийн хажуу тийш эргүүлэв.
4. Түүний хянган хамрын мөгөөрс бас шанааны яс нь арьсаа цоолох бий гэмээр ёрдойжээ.
5. Үнэнийг хэлэхэд энэ нүгэлт ертөнцөд амьдрах түүний өдрүүд тоологдчихсон өвчтэй гэдгийг түүний царайны өнгө илэрхийлнэ.
6. Яс арьс болсон гараараа орны буланд бэхэлсэн уяаг ашиглан өөрийгөө дээш нь татаж бас хагас шилжүүлэв.
7. Тэр орны хажуугийн жижиг ширээн дээрээс шаазан аягатай цийдэм [ус сүүг хольсон зүйл] хөнгөн амсав.
8. Дараа нь тэр нарны гэрэл ойсон гэрийн ханыг хэсэг зуур ширтэв.
9. Гадаа тааламжтай зуны өдөр байлаа.
10. Жав гуай тэнгэрийг дээшээ гэрийнхээ утааны нүхээр, газрыг түүний онгорхой хаалгаар ширтэх болсноос хойш урт хугацаа улирчээ.
11. Гэвч тэр дэлхийг бүхэлд нь гэрийн хананд ойсон нарны гэрлээс ч харж чадна.
12. Тал нутаг – тэнд тэр бүхий л амьдралынхаа турш хөндлөн гулд чөлөөтэй давхидаг байсан- тэр тэргүүлдэг байсан...
13. Тэр нүдээ аних бас мөнхийн нойронд автах хүртлээ тэр тэд бүгдийг яаж мартаж чадах билээ.
14. Өглөө бүр тэр энэ бүх тарчлаант өвчинд төгсгөл тавихыг хүсэх боловч өдрүүд өнгөрсөөр.
15. Хүн ямар бат бөх амьтай юм бэ!
16. Чухамдаа утас шиг амь – гэвч түүнийг тасрахын эсрэг бүх боломжоороо зууралдан үргэлжилсээр...
17. Тэр өвдсөнөөс өдрөөс хойш бүтэн жил өнгөрчээ.
18. Жав гуай өмнөх хаврын хатсан өвс унах үеэр газар шороо руу буцна гэж бодож байсан гэвч энэ нь дэмий болжээ.
19. “Би долоон амьтай юм шиг санагдаж байна.” Гэж тэр хүмүүст ярина.
20. Тэр өмнө нь хэзээ ч үхлийн тухай бодож байгаагүй гэвч тэр үүнээс айхгүй байгаа бололтой.
21. энэ ойлголт түүнд тайвшрал авчирчээ.
22. Мөн тэр гиншин ёолох уй гашуугүй тайван төгсгөлөө хүлээсэн.

23. Түүний сэтгэл сэргэж биеийн өвчин зовиур намдсан мэт санагдана.
24. “Газар дээр ийм сайхан өдөр байхад тэр яагаад хаалгаа хаасан юм?” гэж дотроо бодож эхнэртээ ундууцах байдалтай болов.
25. Гэвч агшин зуур, тэвчээргүйтэж бухимдахгүй байхыг өөртөө тушаав.
26. Оү! Жигүүртэй төрсөн бидний хувьд!
27. Ямар гайхалтай үзэсгэлэнтэй эх нутаг гэж!
28. Гэсэн хэдий ч амьдралын баяр баясгалан бас уйтгар гунигт!
29. Бид хувь заяаны гарт байдаг, үгүй гэж үү?

3. Эх бичвэр болон Орчуулгын бичвэрт хийсэн орчуулгын чанарын үнэлгээ

3.1 ЗОХИОЛЫН ХҮРЭЭ (FIELD)

Гол агуулгын хувьд орчуулга эх бичвэрээсээ огт зөрөөгүй. Орчуулгын шинжилгээ хийсэн эхний цогцолборуудыг Монголоор уншиж эхлэхэд цаашаа яасан бол энэ өвгөн үхчихгүй байгаа гэсэн сэтгэгдлийг уншигчдын сэтгэлд төрүүлж дараагийн үйл явдал руу хөтөлдөг. Орчуулгын хувилбар ч бас өөр соёлтой уншигчдад тийм сэтгэгдэл төрүүлэхээр зохиолын үйл явдлын уялдаа холбоог сайтар гаргаж өгсөн.(9,10, 11, 12) **A long time had elapsed** since Jav *guai* had stared up at the skies through the smoke hole of his ger or at the ground through its open door. But he could see the whole wide world even from the yellow spot of sunlight hitting the ger wall. **The steppe** – where he used to gallop the length and the breadth of, during his lifetime and all his life – **that he had led**..... How he could forget them all until he closed his eyes and fell into the eternal sleep.

Хүн төрөлхтөн төрсний эцэст үхэх жамтай гэдгийг сайн мэддэг боловч яг энэ ойлголтын талаар тэр бүр нухацтай тунгаан бодох нь ховор байдаг. Өөрөөр хэлбэл өөрөөс нь нэлээд хол байдаг зүйл шиг боддог. Гэхдээ үхэл гэдэг аймаар зүйл биш, бас үхэл тулгарсан үед хүн өөрийгөө захирч ухаантай байх ёстой, мөн өдөр тутмын энгийн зүйлсийн гайхамшигтай үнэ цэнэтэй талыг харуулах нь эх бичвэрийн ерөнхий агуулга юм. Орчуулгад энэ агуулга дүйцэлтэй буусан. (9/9,11/11,18/18, 20/20, 21/21, 22/22, 23/23) [**could see the whole wide world even from the yellow spot** of sunlight hitting the ger wall] [Jav *guai* had been thinking to return to the earth,] [bade himself not to get exasperated so impatiently]

3.2 ЗОХИОГЧИЙН ЗОРЬСОН САНАА (TENOR)

Зохиогчийн газар зүйн болон нийгмийн байдал, цаг хугацаа. /Author's temporal, geographical and social provenance/

Үгийн сангийн хэрэглээний хувьд

1. Монгол хэлний “гуай” гэдэг хүндэтгэлийн үгийн галиглан орчуулж тайлбар хийжээ. *Jav guai* [title of respect similar to Japanese *san*], (1/1) англи хэлний **mister** гэдэг үгээр монгол хэлний “гуай”-г шууд хөрвүүлэхэд учир дутагдалтай ч энэ өгүүллэгийн орчуулга нь яг тодорхой бүлгийн уншигчдад чиглэгдээгүй чөлөөт орчуулга³ тул япон хэлний САН гэдэг хүндэтгэлийн үгээр биш орчуулж буй хэлний **mister** гэдэг үгээр тайлбар хийх нь япон хэл соёл мэдэхгүй хүнд ойлгомжтой байх болов уу.
2. *Хянган хамрын самсааны мөгөөрс нэвт гэрэлтэн шанааны нь яс арьсаа цоо татах бий гэмээр ёрдойжээ. The cartilage of his high-bridge nose and his cheekbones stuck out as if piercing through his skin.*(4/4) “Хянган хамрын самсааны мөгөөрс нэвт гэрэлтэн” гэсэн 2 бүрэлдэхүүнт өгүүлбэрийн өгүүлэхүүний бүлгийг орхиж хамрын ясны мөгөөрс шанааны яс хоёр хоёулаа арьсаа цоо татах шахаж буй мэт орчуулжээ. Эх бичвэрт хамрын мөгөөрс гэрэлтсэн шанааны яс ёрдойсон гэж өгүүлсэн. Хамрын самсаа нь гэрэлтсэн байх нь үхлийн дохио гэж Монголчууд үзэх тохиолдол байдаг. Харин шанааны яс ёрдойх нь үхлийн дохиог шууд илэрхийлдэггүй.
3. Нарны гэрэл тусах – *sunlight hitting, sun light glancing* (1,8,11/1,8,11) гэж орчуулсан нь дүйцэл муу болсон *Hitting*, - гэдэг үг /цохих, хүрэх/ *Glancing* – гэдэг үг /гялтайх, гялалзах/ гэдэг утгыг илүү илэрхийлдэг. Уран зохиолд ихэвчлэн *sun shine, sunlit* гэж бичсэн байх нь олон тохиолддог.
4. *Биеэ хагас эргүүлээд - On having half shifted himself* (6/6) гэж орчуулсан нь үг буруу сонгосон. Англи хэлний *shift* гэдэг үг ихэвчлэн ардаа *to* гэсэн чиглэл заасан угтвар авч шилжих, хөдөлгөх гэсэн утгыг илэрхийлдэг. Эх бичвэрт *Жав гуай биеэ өөр тийш нь шилжүүлээгүй хэвтэртээ эргэсэн иймээс turn* гэдэг үгийг сонгох хэрэгтэй байсан болов уу
5. *өнгөрсөн хаврын цагаан хагднаар - , during the fall of the previous spring's withered grass, - өнгөрсөн хаврын хатсан өвс унах үеэр, (18/18)* гэж орчуулсан нь дүйцэлгүй болжээ. Хаврын цагаан хагднаар гэдэг нь тал нутгийнхны хувьд хавар болж цас хайлаад дууссан, өнгөрсөн зуны хатаж цайсан хагд өвс цасан доороос ил гарсан харахан ногоо ургаагүй үеийн цаг хугацааг заадаг./ ... would pass away around the come out of the withered grass after snow melt in last spring/

³Shamnam Shakernia, “ Study of House’s Model of TQA on the Short Story ant its Translated Text” Global Journal Of HSC(G) volume XIV Issue III. 2014

Өгүүлбэр зүйн хэрэглээний хувьд

1. Хэлний дархлаа болон соёлыг хадгалдаг хэлц үг, мөн өөр соёлын уншигч ухаж ойлгоход хэцүү уртын дууны 4 мөртийг(26/26, 27/27, 28/28, 29/29) орчуулсан хэсгээс харахад орчуулагч англи хэлний хэл зүйн дүрмийн өндөр мэдлэгтэй болох нь харагдаж байна. Just a threadlike life – but with the damndest stiff lingering on against its severance...(16/16) энэ орчуулгыг буцааж хөрвүүлэхэд монгол эхтэйгээ тун ойр болж байна. Зохиогч зүгээр нэг *his life hung only on a thin thread but this would not tear...* гэсэн байдлаар өгүүлэхийг зориогүй. Дууны шүлгийн мөрийг утга санааг алдуулалгүйгээр англи шүлгийн хэлбэр болох сүүл холбох аргаар бичсэн нь монгол зохиолч яагаад шувууны тухай огт дурдаагүй байж зохиолоо (Өвгөн шувуу /The Old bird) гэж нэрлэсэн учрыг англи хэлтэнд ойлгоход дөхөм болсон.
2. Цийдмээр амаа чийглэсэн – ийг *he lightly sipped some tsiidem [water with milk mixed in it]* гэж хөрвүүлсэн. *Lightly sipped* –ийг үгчилвэл *хөнгөн амсах* гэнэ. Эх бичвэрийн *амаа дэвтээх* гэснийг *moistened his lips* гэж орчуулж болох ч энэ маш бага шингэн түүний хоолойгоор давсан гэсэн утгыг гаргаж чадахгүй юм.

Бичвэрийн бүтцийн хувьд

Тэнцүү чанарын эхний шаардлага нь орчуулсан бичвэр бүтцийн хувьд тэнцүү байх юм. Тус орчуулгыг төрөл бус хэлний өгүүлбэр зүйн байрлалын онцлогт тохируулан хийсэн байна. Хэдийгээр өгүүлбэр зүй, болон бичвэрийн бүтцийн хувьд ялгаатай боловч эх бичвэр, орчуулсан хувилбар, буцааж хөрвүүлсэн хувилбар гурвыг утгат хэсэг бүрийг задлан үзэхэд *field, tenor, mode* гурван үзүүлэлтэд бичвэр бүтцийн хувьд тэнцүү байсан.

3.3 АРГА БАРИЛ (MODE)

Энэ үзүүлэлтийн хувьд эх бичвэрээсээ зарим үг өгүүлбэр дээр зөрсөн. Эх бичвэр Монгол уран зохиолын найруулгын онцлогийн дагуу ярианы хэл болон бичгийн хэлний хэл найруулгыг чөлөөтэй ашиглан бичсэн. Үүгээрээ өгүүллэгийн дүр тал нутгийн энгийн нэг өвгөний дүрийг тод гаргаж өгсөн. Орчуулгын хувилбарт англи хэлний өдөр тутмын ярианы хэлэнд тэр бүр хэрэглэгддэггүй уран сайхны үг хэллэг зарим газарт хэрэглэсэн.

A long time had elapsed- for a long time (10/10)

to gallop the length and the breadth of,- he had galloped up and down (12/12)

fell into the eternal sleep-he closed his eyes forever (13/13)

but in a twinkling,- but he change his mind quickly (25/25)

ТӨРӨЛ ЖАНР (GENRE)

Ерөнхий зорилго/generic purpose

Туульсын зохиолын төрлийн хамгийн жижиг хэсэг бол богино өгүүллэг. Энэ богино өгүүллэг энгийн хүүрнэх хэлбэрээр соёлын онцлогийг гүнзгий шингээсэн бүтээл юм. Англи орчуулгад тал нутгийнхны аж амьдрал, соёлын онцлогийг эх бичвэрийн ерөнхий зорилгыг алдагдуулалгүй хөрвүүлэн хүргэсэн. Зарим өгүүлбэрт хэрэглэсэн үг хэллэг эх зохиолын энгийн ойлгоход хялбар өнгө аясыг бага зэрэг өөрчилсөн ч өгүүллэгийн гол агуулга болох монгол хүний ертөнцийг үзэх үзэл, амьдралын философийг өөрчлөлгүй хөрвүүлж чадсан. Орчуулгын хувилбар англи хэлтэнд орчуулгын зохиол гэдэг нь тодорхой, тухайн ард түмнийхээ соёлтой нягт холбоотой чөлөөт орчуулга бөгөөд Хаусын тодорхойлсноор тодорхой цаг хугацаанд хамаарахгүй бичвэр юм.

Дүгнэлт

Жулиан Хаусын орчуулгын чанарын үнэлгээний загвараар Араб, Хятад, Солонгос, Герман, Франц Орос зэрэг орны орчуулга судлаачид орчуулгын чанарт үнэлгээ хийсэн байдаг. Энэ загвараар орчуулгын чанар үнэлгээ хийхэд эх бичвэр орчуулга хоёрыг тусгай үзүүлэлтүүдээр утгат хэсэг тус бүрээр нь тулган тохируулж үзэх шаардлагатай бөгөөд эх бичвэрийн утга санаа, соёлын онцлог, зохиогчийн зорьсон санаа хэрхэн дүйцэлтэй буусан эсэхийг нарийвчлан хянах боломжтой загвар юм. Монгол өгүүллэгийг англи орчуулгатай нь тулгаж үзэхдээ орчуулга эх бичвэр хоёрын эхний хэсгийг утгат хэсгүүдээр нь задалж дугаарлаад нэг бүрчлэн тулгаж үзсэн. Дараа нь англи орчуулгыг буцааж монгол хэлэнд хөрвүүлээд загварт өгөгдсөн үзүүлэлтүүдийн дагуу шинжилгээ хийхэд зөрөө маш бага гарсан бөгөөд үзүүлэлт тус бүрд нь дүгнэлт хийсэн. Энэ загвар нь чөлөөт бус (covert translation), эсвэл хүүхдэд зориулсан богино хэмжээний орчуулгад шинжилгээ хийж үнэлгээ өгвөл илүү тохиромжтой болох нь ажлын явцад ажиглагдлаа. Уран зохиолын орчуулгад энэ загвараар шинжилгээ хийхэд хэт урт нуршсан үзүүлэлтүүд нь заримдаа дахин давтагдах тохиолдол гарч байсан тул зарим үзүүлэлтүүдийг орхисон. Уран зохиолын томоохон орчуулгад эх бичвэр орчуулга хоёрыг тохируулахдаа дээрхийн адил утгат хэсэг тус бүрээр нь бус цогцолбороор нь тохируулбал арай хялбар болох болов уу.

Энэ загварын дагуу орчуулга, эх бичвэр хоёрыг тохируулан үзэж, **ЗОХИОЛЫН ХҮРЭЭ (FIELD)**, **ЗОХИОГЧИЙН ЗОРЬСОН САНАА (TENOR)**, **АРГА БАРИЛ (MODE)** эдгээр гол үзүүлэлтүүдээр үнэлгээ хийж орчуулгын чанарыг шалгавал үнэн зөв дүйцэлтэй, хэл найруулга төгс сайн орчуулгын бүтээлүүд гарах боломжтой юм.

Abstract: Translation Quality Assessment has become one of the key issues in translation studies. The House's TQA model is best known and more appropriate for the

literature translation than other models. This paper demonstrates the revised 1997, model of translation quality assessment by displaying an analysis part of an original text and its overt translation. The part of text is a Mongolian masterpiece translated into English. The masterpiece is mainly about essentiality of ordinary Mongolian's personality. It demonstrates the national features and tradition to readers. The analysis provided in the model for translation quality assessment along the levels of language, register and genre makes a textual profile that defines the individual textual function. The purpose of this paper is to investigate how to use scientific models for evaluating literature translations. Following this critical analyze of TQA model, it suggests that a literature translation is as a scientific products and translation must be adequate pragmatically and semantically equivalent one. In order to make grounded statement of this model both the original and the translation text are analyzed at the same level of precision. After that the translation text is then compared with the source text's textual profile.

Ном зүй:

Монгол хэлээр:

Бат-Ирээдүй, Жанцан (2008) “Монгол хэлц үг, хэллэгийн утга хэрэглээ”, Мон-Эдьюкэшн Пресс. Уб.,

Я. Цэвэл, (1966) “Монгол хэлний товч тайлбар толь”,

Сүхбаатар.Ц (2003) “Монгол хэлний найруулга зүйн нэр томъёоны тайлбар толь” Уб.,

Англи хэлээр:

Juliane House (2014) “Translation Quality Assessment past and present” London and New York

Claire Kramsch (1998) “**Pocket Oxford dictionary**” Oxford University Press,

Roget's 21st century thesaurus dictionary